

КРАЄЗНАВСТВО

УДК321.02+323.25:3.08

© Андрій КОРОЛЬКО
(Івано-Франківськ),
© Ганна ПАСКА
(Івано-Франківськ)

ДЕПУТАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО В АВСТРІЙСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ (1907–1912)

У статті розкрито зміст і напрями депутатської діяльності в австрійському парламенті відомого громадського-політичного діяча Лева Бачинського (1907–1912). Простежено його роль у підготовці звернень до міністерств Австро-Угорської монархії та досліджено участь посла у боротьбі за створення українського університету у м. Львові.

Ключові слова: Лев Бачинський, австрійський парламент, Українська радикальна партія, Український парламентський клуб, Український радикальний клуб.

Andriy KOROLKO
(Ivano-Frankivsk),
Hanna PASKA
(Ivano-Frankivsk)

DEPUTY ACTIVITY OF LEV BACHYNSKY IN THE AUSTRIAN PARLIAMENT (1907–1912)

The article reveals the content and directions of the deputy's activities of the famous public-political figure, Lev Bachynsky, in the Austrian Parliament (1907 – 1912). His role in the preparation of appeals to the ministries of the Austro-Hungarian monarchy and participation in the struggle for establishing a Ukrainian university in Lviv were explored. His 13-hours speech, which received a significant public response, was part of the obstruction campaign of Ukrainian ambassadors to the parliament after Austrian government's refusal to grant Ukrainians the right to establish their own university.

The main purpose of L. Bachynsky's deputy activity was defending of the national and social rights of Galician society. He criticized the local authorities for the policy in Eastern Galicia, aimed at restricting of the rights of the Ukrainian people. The ambassador opposed the split of national

forces in the parliament during a conflict with the Bukovinian ambassadors and the ir release in 1909 from the Ukrainian Parliamentary Club.

Key words: Lev Bachynsky, Austrian Parliament, Ukrainian Radical Party, Ukrainian Parliamentary Club, Ukrainian Radical Club.

Одним із найбільш помітних представників українського національно-визвольного руху кінця XIX – першої третини XX ст. був Лев Бачинський. Він народився 14 липня 1872 р. у с. Серафинці Городенківського повіту Королівства Галиції і Лодомерії. З 1883 р. навчався в Коломийській гімназії, а пізніше – на юридичному факультеті Чернівецького університету. Початок його активної політичної діяльності розпочинається із вступом до лав Русько-української радикальної партії (що на межі XIX – XX ст. була перейменована на Українську радикальну партію, УРП) у жовтні 1898 р.

Дослідження основних віх життя та діяльності Л. Бачинського ще не стало предметом наукового вивчення в українській історіографії. Малодослідженою сторінкою залишається його депутатська діяльність у австрійському парламенті (1907–1918 рр.). Окремі аспекти з досліджуваної теми знайшли відображення в наукових працях і статтях сучасних українських та зарубіжних істориків А. Баран, В. Мельник, В. Яремчук, Р. Томчика та ін. Велику кількість інформації з даної проблеми містить часопис УРП «Громадський голос» (1895–1939).

У ході виборчої кампанії (1907 р.) до вищого законодавчого органу Австро-Угорської імперії Л. Бачинський отримав депутатський мандат. Він увійшов до складу створеного у липні 1907 р. Українського парламентського клубу, що мав на меті захист інтересів українського народу в австрійському парламенті. Ця фракція нараховувала 25 депутатів, які за партійною належністю розподілялися наступним чином: 17 національних демократів з Галичини, 5 національних демократів з Буковини та 3 представники УРП. Головою клубу було обрано Юліана Романчука¹.

Члени Українського парламентського клубу в перший день роботи Державної Ради, 20 червня 1907 р., оприлюднили політичну заяву – «Декларацію руських послів парламенту відносно державно-правового статусу україн-

ського населення в Галичині та Буковині». В ній йшлося про необхідність запровадження національно-територіальної автономії для українських земель у складі Австро-Угорщини, лунав протест проти існуючої крайової автономії, в якій преференції мали поляки. Під заявою підписалося 29 депутатів парламенту, серед них і Л. Бачинський².

Одним із основних напрямків діяльності Л. Бачинського в парламенті була підготовка інтерпеляцій (звернень) до міністерств Австро-Угорської імперії. У своїй автобіографії посол зазначав, що беручи участь в роботі парламенту, не часто виголошував промови через велику кількість бажаючих виступити. В цій ситуації він змушений був працювати над інтерпеляціями, в яких викривав службові зловживання місцевої влади та жандармів у Східній Галичині³.

В інтерпеляції до міністра віросповідань та освіти, надрукованій у газеті «Громадський голос» за 20 грудня 1907 р., повідомлялося про те, що польський уряд перешкоджає вступу дітей українських селян до гімназій⁴. У зверненні до міністра оборони посол вказував на перевищення повноважень жандармами в Східній Галичині⁵. В іншому зверненні до міністра внутрішніх справ імперії Л. Бачинський заявляв про безпідставну заборону місцевою владою проведення віча в с. Олеша Товмацького повіту. Зібрання мало відбутися 13 грудня 1908 р. під головуванням депутата до Галицького сейму від УРП І. Макуха. Причиною урядової відмови стала неперевірена інформація про поширення в селі епідемії тифу⁶.

Парламентська діяльність цього посла в австро-угорський період носила опозиційний характер по відношенню до офіційної влади. 14 грудня 1907 р., на одному із засідань парламенту, Л. Бачинський висловив своє невдоволення політикою провладної коаліції в досить оригінальний спосіб – посол кинув у міністра австрійського уряду уламком стола⁷. У своїх спогадах посол відзначав, що дана обструкція викликала невдоволення з боку Українського парламентського клубу. У зв'язку з цим його голова Ю. Романчук закликав Л. Бачинського до відмови від депутатського мандата⁸.

У Державній Раді Л. Бачинський разом із членом УСДП Яцком Остапчуком та представниками від УНДП о. Степаном Онишкевичем та о. Титом Войнаровським увійшов до складу рільничої комісії. Газета «Громадський голос» за 21 березня 1908 р. повідомляла, що Л. Бачин-

ський вимагав від міністра рільництва видання відповідного закону, який гарантував би підвищення життєвого рівня українських селян⁹.

Двадцять третього червня 1908 р. Л. Бачинський під час виступу в парламенті намагався привернути увагу австрійського уряду до проблем українського народу: «Коли у нас в уряді являється шляхтич..., то урядники..., кланяючись до землі, просять гостя сідати... Коли... прийде до того самого уряду хлопа або робітник, то мусить він чекати довго, заки хтось зауважить його згорблену стать... І ходить він цілими місяцями, та все пани в уряді не мають для него часу...». Посол повідомляв про масові безпідставні арешти селян за поширення періодичних видань та участь у виборчих агітаціях¹⁰.

На засіданні парламенту 21 березня 1909 р. Л. Бачинський, М. Василько, К. Трильовський і Ю. Романчук виступили проти призову українців на військовою службу. З цього приводу часопис «Громадський голос» інформував: «Коли-ж і тепер правительство дальше поступає несправедливо з українським народом, коли воно глухе на всі скарги того народу, то най воно не дивується, що українські послы не дадуть свого позволення на побір рекрута»¹¹.

Лідерські якості Л. Бачинського проявилися в умовах конфлікту серед українських послів у червні 1909 р. Цього місяця з Українського парламентського клубу вийшли буковинські послы та заснували власну фракцію, головою якої було обрано М. Василька¹². Однією із причин цієї акції Л. Бачинський вважав угодовську політику буковинських послів та їх лояльне ставлення до австрійського уряду¹³. У зв'язку з цим, редакція часопису «Громадський голос» закликала послів від УРП теж покинути Український парламентський клуб і заснувати власний. Проте Л. Бачинський не бажав розпорошення національних сил у парламенті та виступив проти такої ініціативи. Політик надіслав до редакції газети листа, в якому заявив, що радикальні послы не вийдуть із Українського парламентського клубу та застерігав редакцію «Громадського голосу» «в жаден спосіб не висказувати погляду, що і радикальні послы повинні тепер рівнож виступити»¹⁴.

З утворенням у листопаді 1908 р. нового імперського уряду на чолі з Ріхардом фон Бінерт-Шмерлінгом становище українських послів у парламенті значно погіршилося. З його ініціативи було прийнято рішення протидіяти національним прагненням підкорених народів. Закони у парламенті мали ухвалюватися тільки за згоди більшості депутатів, серед

яких домінували німці і поляки. В цій ситуації представники Українського парламентського клубу 23 липня 1909 р. провели у м. Львові засідання задля вироблення спільного плану дій. У разі загострення конфлікту в парламенті було прийнято рішення об'єднатися із послами інших національностей задля ведення спільної антиурядової боротьби¹⁵.

У часописі «Громадський голос» за 16 червня 1909 р. було вміщено статтю Л. Бачинського, у якій він засудив діяльність уряду Р. фон Бінерт-Шмерлінга. Політик вказав на особливу прихильність міністра-президента до польської верхівки в Східній Галичині та ігнорування ним інтересів українського народу¹⁶.

Під час засідання парламенту 9 червня 1910 р. Л. Бачинський виголосив промову, що стосувалася проведених на початку цього року виборів до Угорського сейму. Він дав негативну оцінку приходу до влади в угорській частині монархії уряду Кароя Куен-Гедерварі, який, не маючи підтримки в парламенті, за допомогою терору і насильства отримав більшість під час виборів. За сприяння австрійського уряду в Транслейтанію було надіслано військові загони для контролю за порядком і для сприяння проведенню виборчих махінацій. Посол гостро розкритикував політику уряду в цій справі: «Я від імени радикальної фракції тай українського клубу прилучаюся до сего протесту і в імени українського народу протестую... проти того, щоби в конституційній державі діялися такі насильства і то ще до того при помочи нашого правительства!». Його виступ був позитивно сприйнятий іншими послами¹⁷.

В результаті наступної виборчої кампанії 1911 р. Л. Бачинського знову було обрано послом до австрійського парламенту. Представники УРП (Л. Бачинський, М. Лагодинський, К. Трильовський, В. Стефанік, П. Лаврук) 15 липня 1911 р. заснували власний Український радикальний клуб під керівництвом М. Лагодинського. Його заступником став К. Трильовський, а секретарем – Л. Бачинський. Причиною утворення радикалами окремої фракції в парламенті стала угодовська політика українських націонал-демократів. Поряд з цим, не бажаючи розпорошення національних політичних сил, посли від УРП вступили і до Українського парламентського союзу разом із націонал-демократами та представниками від Північної Буковини. Головою союзу було обрано К. Левицького¹⁸. Проти виходу зі спільної міжпартійної української фракції виступив Л. Бачинський.

Він вважав, що «без радикалів взяли би в клубі верх угодовці і правительственники», тобто, прихильники співпраці з урядом¹⁹.

Цей період посольської діяльності Л. Бачинського характеризується активною боротьбою за створення українського університету. Третього червня 1912 р. міністр освіти Макс Гусарек фон Гейнлейн надіслав лист до К. Левицького. В ньому навчальний заклад визнавався лише польським²⁰, а польська мова «урядовою і адміністраційною..., викладовою і іспитовою на світських факультетах...»²¹. Заснування українського університету відкладалося на 10 років. У відповідь на цей проект українські депутати того ж дня розпочали обструкцію в парламентських комісіях нескінченими промовами²².

Від УРП до військової комісії Державної ради входив тільки Л. Бачинський. Під час її засідання посол 13–14 червня 1912 р. виголосив найдовшу в історії австрійського парламенту промову. Про це детально інформував часопис УРП «Громадський голос»: «Всі думали, що він буде промовляти всего пару годин. Та сталося інакше. Тов. Бачинський говорив без перестанку цілу ніч з четверга на п'ятницю, аж до години 11.35 в полудень так, що його промова тривала цілих 13 годин і 5 хвилин. Була се найдовша промова, яку доси виголошено в австрійським парламенті»²³. В автобіографії Л. Бачинський так характеризував свій виступ: «Багато здоровля коштувала мені промова в військовій комісії під час дебатів над новим військовим законом, коли я говорив через цілу ніч без перерви. Ця промова примусила правительство видати письмо з приреченням заснування укр. університету»²⁴.

В результаті обструкції посла Л. Бачинського міністр освіти Гусарек фон Гейнлейн заявив, що український університет буде заснований протягом шести років, а до того часу підготовка українських кадрів буде проводитись на кафедрі, а також буде визначено місце знаходження університету. Як наслідок, українські посли припинили обструкцію; було розпочато нові переговори між урядом і депутатами парламенту²⁵.

Отже, Л. Бачинський активно відстоював національні і соціальні права західноукраїнського суспільства у австрійському парламенті. Він писав численні звернення до міністерств Австро-Угорщини, в яких критикував місцеву владу за обмеження прав українського народу. Посол виступив проти розколу національних сил у парламенті під час конфлікту з буковинськими послами та виходу їх у 1909 р. з Укра-

їнського парламентського клубу. Л. Бачинський відзначився участю у боротьбі за створення у м. Львові українського університету. Значний розголос отримала його 13-годинна промова в червні 1912 р., яку можна вважати піком обструкційної кампанії українських послів.

¹ В. Яремчук, *Українська багатопартійність Наддніпрянської і Західної України: компаративний аналіз (1899–1918 рр.)* [Ukrainian Multiparty System of the Dnieper and Western Ukraine: Comparative Analysis (1899–1918)], Київ, ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012, с. 262–263.

² В. Мельник, *Діяльність Т. Окуневського у Державній Раді під час другої та третьої каденцій (1907–1912 рр.)* [Activities of T. Okunevsky in the State Council During the Second and Third cadences (1907–1912)], «Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія», 2014, № 784, с. 55.

³ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ України), ф. 309 Наукове товариство ім. Шевченка м. Львів, оп. 1, *спр. 2177* Автобіографія члена віце-президента галицького української національної ради Бачинського Лева, арк. 5.

⁴ *Громадський голос* (Львів), 1907, н. 94, 20 грудня, с. 2.

⁵ *Громадський голос* (Львів), 1907, н. 56, 30 липня, с. 2; *Громадський голос* (Львів), 1907, н. 31, 8 травня, с. 2.

⁶ *Громадський голос* (Львів), 1909, н. 7, 19 лютого, с. 2.

⁷ R. Tomczyk, *Radykałowie i socjaldemokraci. Miejsce i rolalewicy w ukraińskimobozienarodowym w Galicji 1890–1914* [Radicals and Social Democrats. Place and Role of the Left in the Ukrainian National Camp in Galicia 1890–1914], Szczecin, 2007, с. 447.

⁸ ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, *спр. 2177*, арк. 5.

⁹ *Громадський голос* (Львів), 1908, н. 20, 21 березня, с. 2–3.

¹⁰ *Громадський голос* (Львів), 1908, н. 43, 7 липня, с. 1–2.

¹¹ *Громадський голос* (Львів), 1909, н. 12, 24 березня, с. 7.

¹² *Громадський голос* (Львів), 1909, н. 23, 9 червня, с. 1.

¹³ *Громадський голос* (Львів), 1909, н. 24, 16 червня, с. 3–4.

¹⁴ *Громадський голос* (Львів), 1909, н. 23, 9 червня, с. 7–8.

¹⁵ *Громадський голос* (Львів), 1909, н. 30–31, 28 липня, с. 7.

¹⁶ *Громадський голос* (Львів), 1909, н. 24, 16 червня, с. 3–4.

¹⁷ *Громадський голос* (Львів), 1910, н. 25, 22 червня, с. 3.

¹⁸ *Громадський голос* (Львів), 1911, н. 35, 19 липня, с. 2.

¹⁹ *Громадський голос* (Львів), 1911, н. 34, 12 липня, с. 5.

²⁰ *Громадський голос* (Львів), 1912, н. 22, 19 червня, с. 3.

²¹ К. Левицький, *Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів* [History of

Political Thought of Galician Ukrainians 1848–1914. Based on Memories], Львів, 1926, с. 616.

²² *Громадський голос* (Львів), 1912, н. 22, 19 червня, с. 3.

²³ *Громадський голос* (Львів), 1912, н. 22, 19 червня, с. 3.

²⁴ ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, *спр. 2177*, арк. 5.

²⁵ А. Баран, *Діяльність депутатів-українців австрійського парламенту зі створення українського університету у Львові* [The Activities of Ukrainian Parliamentarians of the Austrian Parliament to Establish a Ukrainian University in Lviv], «Юридичний науковий електронний журнал», 2016, № 4, с. 10.

Reference:

1. V. Yaremchuk, *Ukrayins'ka bahatopartiynist' Naddnipyrians'koyi i Zakhidnoyi Ukrayiny: komparatyvnyy analiz (1899–1918 rr.)* [Ukrainian Multiparty System of the Dnieper and Western Ukraine: Comparative Analysis (1899–1918)], Kyiv, IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2012, s. 262–263.
2. V. Mel'nyk, *Diyal'nist' T. Okunevs'koho u Derzhavniy Radi pid chas druhoyi ta tret'oyi kadentsiy (1907–1912 rr.)* [Activities of T. Okunevsky in the State Council During the Second and Third cadences (1907–1912)], «Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». Derzhava ta armiya», 2014, # 784, s. 55.
3. *Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiny u m. L'vovi* (dali – TsDIAL Ukrayiny), f. 309 Naukove tovarystvo im. Shevchenka m. L'viv, op. 1, spr. 2177 Avtobiografiya chlena vitse-prezydenta halys'koho ukrayins'koyi natsional'noyi rady Bachyns'koho Leva, ark. 5.
4. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1907, n. 94, 20 hrudnya, s. 2.
5. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1907, n. 56, 30 lypnya, s. 2; *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1907, n. 31, 8 travnya, s. 2.
6. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1909, n. 7, 19 lyutoho, s. 2.
7. R. Tomczyk, *Radykałowie i socjaldemokraci. Miejsce i rolalewicy w ukraińskimobozienarodowym w Galicji 1890–1914* [Radicals and Social Democrats. Place and Role of the Left in the Ukrainian National Camp in Galicia 1890–1914], Szczecin, 2007, s. 447.
8. *TsDIAL Ukrayiny*, f. 309, op. 1, spr. 2177, ark. 5.
9. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1908, n. 20, 21 bereznya, s. 2–3.
10. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1908, n. 43, 7 lypnya, s. 1–2.
11. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1909, n. 12, 24 bereznya, s. 7.
12. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1909, n. 23, 9 chervnya, s. 1.
13. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1909, n. 24, 16 chervnya, s. 3–4.
14. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1909, n. 23, 9 chervnya, s. 7–8.
15. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1909, n. 30–31, 28 lypnya, s. 7.
16. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1909, n. 24, 16 chervnya, s. 3–4.
17. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1910, n. 25, 22 chervnya, s. 3.
18. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1911, n. 35, 19 lypnya, s. 2.
19. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1911, n. 34, 12 lypnya, s. 5.
20. *Hromads'kyy holos* (L'viv), 1912, n. 22, 19 chervnya, s. 3.
21. K. Levyts'kyu, *Istoriya politychnoyi dumky halys'kykh ukrayintsiv 1848–1914. Na pidstavi spomyniv* [History of Political Thought of Galician Ukrainians 1848–1914. Based on Memories], L'viv, 1926, s. 616.

22. *Hromads'kyi holos* (L'viv), 1912, n. 22, 19 chervnya, s. 3.
 23. *Hromads'kyi holos* (L'viv), 1912, n. 22, 19 chervnya, s. 3.
 24. *TsDIAL Ukrayiny*, f. 309, op. 1, spr. 2177, ark. 5.
 25. A. Baran, *Diyal'nist' deputativ-ukrayintsiv avstriys'koho parlamentu zi stvorennya ukrayins'koho universytetu u L'vovi* [The Activities of Ukrainian Parliamentarians of the Austrian Parliament to Establish a Ukrainian University in Lviv], «Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal», 2016, # 4, s. 10.

УДК[94(477.86):355.311.1(477.8)]

© Ігор ФЕДОРІШИН
 (Івано-Франківськ)

ВНЕСОК НАСЕЛЕННЯ ТОВМАЧЧИНИ В ЗМІЦНЕННЯ БОЄЗДАТНОСТІ АРМІЇ ЗУНР ПІД ЧАС ВІЙНИ 1918–1919 РР.

У статті висвітлюється матеріал про внесок жителів Товмаччини у зміцнення боєздатності Української галицької армії у період українсько-польської війни 1918–1919 рр. Автором проаналізовані нормативно-правові акти місцевої повітової влади стосовно матеріального і соціального забезпечення особового складу Української галицької армії та розкриті особливості підтримки національного війська українським населенням краю, яке, за умов нестачі продовольства і амуніції та зовнішньої агресії, забезпечувало усім необхідним збройні сили України.

Ключові слова: Західно-Українська Народна Республіка, Українська галицька армія, Товмаччина, повіт, комісаріат, віче, податок, комітет, фонд.

Igor FEDORYSHYN
 (Ivano-Frankivsk)

CONTRIBUTION OF THE INHABITANTS OF TOVMACHCHYNA TO STRENGTHENING THE COMBAT CAPABILITY OF THE ARMY WPNR DURING THE WAR OF 1918–1919

The article describes the problem of the contribution of the inhabitants of Tovmachchyna to strengthening the combat capability of the Ukrainian Galician army during the Ukrainian-Polish war of 1918–1919. The publication shows the role of the county authorities, which, realizing the importance of helping the Ukrainian army in the struggle against the external enemy, since the first days of its functioning strongly urged residents of the province to join the gathering of food, clothes, money and ammunition for the defense of the UGA.

Also the author analyzes the normative legal acts of local authorities, dealing with material and social security of personnel of the Ukrainian Galician army and members of their families.

Active participation on the full support of the UGA was enacted and the residents of Tovmachchyna became a reliable support for its defenders. A crucial role in this process was played by the Patriotic enthusiasm in the community that led to the emergence of a large number of supporters and gave impetus to the creation of the various funds and committees assistance, through which the Ukrainian population of the county, in terms of a lack of resource capabilities and external aggression, in fact, served the function of the state material support of the Ukrainian armed forces.

Key words: WUPR, the ukrainian galician army, tovmachchyna, the county, the commissariat, the council, the tax, the committee, the foundation.

Існування держави неможливе без її збройних сил. Маємо тому яскраве підтвердження в нашій історії – княжі дружини Київської Русі та Галицько-Волинської держави, козацьке військо Української держави Богдана Хмельницького, сердюцькі полки гетьмана Павла Скоропадського. Національне військо практично в усі часи існування української державності виступало чи не основною запорукою її незалежності й територіальної цілісності. Не були винятком і національні збройні сили Західно-Української Народної Республіки, що дістали в українській історіографії назву – Українська галицька армія (УГА).

Важливе місце у процесі військового будівництва мало опрацювання і впровадження нормативно-правових актів, що стосувалися матеріального і соціального забезпечення особового складу УГА. Уже 13 листопада 1918 р. із оголошенням законодавчих документів про розбудову збройних сил республіки голова уряду К. Левицький і військовий міністр Д. Вітовський підписали й оприлюднили рішення Української національної ради і постанови Державного секретаріату внутрішніх справ щодо призначення посадових окладів для всіх категорій військовослужбовців. Зазначимо, що з 1 березня 1919 р. уряд суттєво збільшив грошове забезпечення українським воякам. Також були введені грошові винагороди за знищення ворожої техніки. Так, за збитий літак противника летун отримував додатково 1000 корон. У березні того ж року військовим відомством видане розпорядження щодо забезпечення продуктами хар-